Et museum i det høye Nord

– tilbakeblikk på Västerbottens Museums internasjonale betydning

MARC MAURE

Konferansen *"The role of the museum in a decentralized cultural policy"* fant sted i september 1976 på Västerbottens Museum i Umeå, i regi av ICOM og CECA (ICOMs International Committee for Education and Cultural Action). Konferansen, som var ledet av daværende museichef/landsantikvarie Per-Uno Ågren, fikk stor betydning for mange deltakere, med ringvirkninger i museumss verdenen internasjonalt.

"L'INGÉNU" KOMMER

Året var 1976 og jeg følte meg som *"l'ingénu"*, heltene i Voltaires novelle av samme navn. Jeg var nylig kommet til Norge, og forsøkte med stor nysjerrighet og engasjement, naivitet og vanskeligheter, å forstå og tilpasse meg den nye situasjonen, og ikke minst finne min plass yrkesmessig. Den norske museumsverdenen var noe forvirrende, virket lukket og konservativ. Museene i Norge ble på denne tiden vesentlig styrket, med stor økning i de offentlige tilskudd og opprettelse av mange nye stillinger og institusjoner. Men de nye økonomiske mulighetene var ikke knyttet til en visjon eller en drøfting av museenes samfunnsmessige rolle og nye oppgaver. Jeg husket med skrekk årsmøtet i NKKM (museumsforbundet) året før, som var dominert av langvarige byråkratiske diskusjoner og mangel på faglig innhold. Jeg savnet debatt og impulser. Västerbottens Museum ble min redning.

Det var på denne tiden at den norske nasjo-

nale komite for ICOM (norsk ICOM) ble omorganisert, fra å være en lukket klubb for såkalte "udødelige" selvopplevte medlemmer, til å bli en normal medlemsorganisasjon, og jeg var så heldig å bli valgt som styremedlem/sekretær. Jeg hadde lest i Svenska Museer om arrangementet av konferansen *"The role of the museum in a decentralized cultural policy"* i Umeå. Jeg bestemte meg for å delta. Reisestøtte fra norsk-ICOM fantes ikke, jeg finansierte min deltakelse selv, og det ble en god investering.

Jeg har i årenes løp deltatt på mange forskjellige internasjonale møter, men denne konferansen i Umeå ble en av de absolutt beste og mest berikende jeg har opplevd. Det skyldes både temaets aktualitet, kvaliteten på programmet, og engasjementet til deltakerne. Vi kan si det slik at det ble et riktig møte på et riktig tidspunkt for de riktige personene. Et privilegert øyeblikk og en sjelden opplevelse. Denne første kontakten med Västerbottens museum og den svenske museumsverdenen åpnet for

- 10 meg nye perspektiver og skaffet kontakter som jeg i årene som fulgte lærte mye av.

EN VIKTIG KONFERANSE

"The role of the museum in a decentralized cultural policy" var den første store ICOM-konferansen som ble holdt i Sverige siden general-konferansen i 1959. Temaet var sentralt i datidens museumspolitiske debatt. Det gjelder både ICOMs politikk, der de to forrige direktørene, Georges Henri Rivière og Hugues de Varine, var kjent som fedrene til økomuseene, og Sveriges kulturpolitikk som la stor vekt på desentraliseringen. Plassering av konferansen nettopp i Umeå var et spesielt gunstig valg. Västerbotten hadde i flere år fungert som et forsøksområde for desentraliserte prosjekter, i form av samarbeid mellom lokale, regionale og nasjonale institusjoner. Västerbottens Museum drev en utstrakt desentralisert virksomhet i samarbeid med andre museer, institusjoner og organisasjoner i regionen.

Hovedtemaet ble belyst fra mange sider med innlegg fra deltakere fra ulike deler av verden, kombinert med en 3-dagers lang bussreise med besøk til forskjellige anlegg og prosjekter i hele Västerbotten. Dette ga spesielt rike muligheter for innblikk i hvordan den svenske desentraliseringen fungerte i praksis. Fra arrangørens side hadde man gjort et stort og vel gjennomtenkt arbeid, og deltakerne fikk mulighet til å få belyst de forskjellige aktivitetene på en meget lærerik måte.

Meget fascinerende og imponerende var samarbeidet som pågikk mellom Skellefteå-museet og studiesirkler fra ulike studieforbund. Denne virksomheten var meget omfattende og involverte mange deltakere som arbeidet med studium og dokumentasjon av varierte lokalhistoriske emner (arkeologi, dialekt, industrialisering,

håndverk, etc). Den førte til en omfattende innsamling av dokumenter, gjenstander og foto, publisering av bøker, produksjon av utstillinger m.m. Samarbeidet involverte en rekke lokale, regionale og også nasjonale institusjoner og organisasjoner, som bl.a. Västerbottens museum og universitetet i Umeå. (Hallinder 1992). For mange av oss som var opptatt av å anvende arbeidsmetoder som skulle bidra til en utvidelse av museenes sosiale funksjon, var erfaringene fra Skellefteå spesielt inspirerende.

Risksutstillinger hadde i flere år hatt et regionalt kontor i Skellefteå, som hjalp studiesirkeldeltakerne med å lage utstillinger for å formidle resultater av deres arbeid. På bakgrunn av disse erfaringene hadde Riksstallningar opprettet avdelingen "för uppsökande verksamhet", for å lære ulike amatørgrupper i hele Sverige til å uttrykke seg ved selv å bruke utstillingen som medium (Bengtsson 1988). På bakgrunn av kontakter knyttet i Umeå, hadde jeg i 1980-årene regelmessig samarbeid med denne avdelingen, som førte til organisering av utstillingskurs og -workshop for høyskolestudenter og museumsfolk i Norge og andre land.

EN NYSKAPENDE BASISUTSTILLING

Den nye basisutstillingen på Västerbottens Museum (se under) gjorde et mektig inntrykk på alle. Like før konferansen hadde Västerbottens Museum åpnet den første delen av basisutstillingen *"Västerbotten förr"*. Den handlet om temaene Umeå by, landbruk og industrialisering på kysten. De to andre delene, som ble åpnet senere i 1980, fikk samisk reindrift, nybyggerliv, fiske og sjøfart som tema.

Utstillingen var laget av et lokalt team under ledelsen av Per-Uno Ågren og formgiver Göran Carlsson. I tillegg hadde kunstner Anders Åberg, kjent for sine fantasifulle hus- og

landskapsmodeller, bidratt på en avgjørende måte. Utstillingen var resultat av en meget gjennomtenkt og omfattende prosess, som hadde pågått over flere år, og inkludert utenlandske studiereiser. Dette var en nyskapende utstilling som ble gjenstand for stor interesse og fikk på forskjellige måte betydelig innflytelse i Sverige og i andre land, pga den formidlingsfilosofi den uttrykte og løsningene den anvendte.

Målet med utstillingen hadde vært å skape en ny fortelling om Västerbottens historie, med vekt på menneskenes dagligliv og deres sosiale og kulturelle miljø. De historiske linjene var trukket helt inn i vår egen tid, og en hadde anvendt et økologisk perspektiv, med vekt på forholdet mellom de naturskapte forutsetningene og kulturformene. Utstillingsarbeidet hadde pågått i samspill med en innsamlingsprosess, som la vekt på et helhetlig perspektiv på dokumentasjonen av Västerbottens kulturhistorie, bl.a. ved hjelp av museets fotograf Sune

Jonssons berømte og trendsettende arbeid.

Hele prosjektet var preget av sterk tro på museets rolle som redskap for folkeopplysning, og vilje til å utvikle utstillingens potensiale som medium og pedagogisk verktøy. Arbeidsprosessen hadde vært kjennetegnet ved en refleksjon over utstillingsmediets muligheter og ulemper, om hvilket tema som var best egnet til å bli formidlet utstillingsmessig, om hvilke andre medier utstillingen skulle eventuelt erstattes eller utfylles med for å opnå en fullstendig kommunikasjon i forhold til ulike grupper. Dessuten, utstillingen skulle være selvforklarende, dvs ikke være avhengig av hjelpen fra en omviser for å formidle sitt budskap.

Behovet for å tilby publikum ulike nivåer av informasjon og fordypning, førte til en strukturering der utstillingens hovedavdelinger (såkalte "informationsområder") besto av tre soner:

- miljørekonstruksjon med scenografiske virkemidler

Per-Uno Ågren foran Västerbottens Museum i Umeå. Foto: John-Aage Gjestrum

- faktarom til fordypning med gjenstander, tekster, bilder og audiovisuelle hjelpemidler
- rom for aktiviteter av pedagogisk karakter og andre

(Ågren1976, Ågren/Carlsson 1982)

Denne utstillingen merket et vendepunkt i produksjon av basisutstillinger. Den fikk stor innflytelse for mange utstillinger senere, som en slags implisitt modell utstillingsfolk på en eller anden måte var nødt til å forholde seg til, men også direkte ved Per-Uno Ågrens og Göran Carlssons arbeid med andre prosjekter både i Sverige og andre land (som et av de seneste eksemplene kan vi nevne Göran Carlssons arbeid med den nye samiske utstillingen på Tromsø Museum, i Norge, åpnet i 2001).

1970-årene var en viktig periode i Sverige mht fornyelse av utstillingsmediet, med flere banebrytende og trendsettende prosjekter i Stockholm og andre steder. Riksutstillinger spilte en helt sentral rolle i denne sammenhengen, først som forsøksvirksomhet og senere som permanent institusjon. Västerbottens museums nye basisutstillinger var i høyeste grad en sentral del av dette fenomenet.

Basisutstillingene i Umeå har gjennomgått endringer siden åpningen; det var ikke meningen at de skulle være permanente, men tvertimot fleksible og åpne for endringer etter behov. Men det er fortsatt mulig å besøke dem, fordi Västerbottens museum har hatt den gode idéen å lage en 3D-presentasjon på internett, som viser dem i sin opprinnelige form. <<http://www.vasterbottensmuseum.se/welcome.htm>>

Mye har skjedd utstillingsteknisk siden disse utstillingene ble åpnet. Det som var banebrytende for snart 30 år siden har blitt en naturlig del av utstillingsarbeidet, helt andre utstillingsstiler har fått en sentral plass, og ikke minst har datateknologien åpnet for helt nye muligheter. Likevel mener jeg at arbeidet som Per-Uno

Ågren og Göran Carlssons gjorde, fortsatt har en verdi for museumsfolk i vår tid. Det ligger kanskje ikke lenger i de tekniske og formgivingsmessige løsningene de anvendte, men mer i kvaliteten av deres refleksjon og selve arbeidsprosessen de sto for. Boka de publiserte i 1982, *"Utställningspråk – om utställningar för upplevelse och kunnskap"*, som forteller om deres arbeid med basisutstillingene på Västerbottens museum, er fremdeles en av de beste bøkene som er skrevet om utstillingsspørsmål.

INTERNASJONALE RINGVIRKNINGER

Konferansen fikk stor betydning for mange deltakere, og bidro på forskjellige måter til internasjonal spredning av ideer og arbeidsmodeller fra Västerbotten og Sverige generelt, gjennom mer eller mindre formelle nettverk og institusjonalisert samarbeid.

Blant deltakerne på konferansen var Hugues de Varine, tidligere ICOM-direktør, og kjent som forkjemper for museene som redskap for lokalsamfunnsutvikling, oppfinneren av ordet økomuseum, skaper av det banebrytende Eco-musée du Creusot, m.m.. Under et innlegg han holdt noen år senere i Norge, fortalte han om de svenske prosjektenes internasjonale betydning, og beskrev studiesirkelvirksomheten som han opplevde i Skjellefteå som *"et eksperiment av verdensomspennende betydning"* (Varine1988). Hugues de Varines kjennskap til situasjonen i Skandinavia, og personlige kontakter han hadde med enkelte miljøer i Sverige og i Norge, bidro til en viktig gjensidige utveksling av ideer med økomuseumsbevegelsen i Frankrike og i andre land (Maure 2000).

Afrikaneren Alpha Omar Konare, nylig ferdig med arkeologi-studier i Polen og direktør for *"avdelingen for kulturarven og museene"* ved kulturministeriet i Mali, var også blant delta-

kerne på konferansen i Umeå. Han gjorde seg sterkt bemerket i årene som fulgte som en sentral talsmann for en ny museumpolitikk i Afrika, og fikk en stadig mer sentral posisjon i ICOM-systemet. I begynnelsen av 90-årene ble han leder for ICOM, en stilling han forlot da han ble valgt som president for republikken Mali. Han er nå *"Chairmann of the Commission"* (dvs administrerende direktør) for den nye opprettede *African Union*. Han fortalte meg noen år senere, at konferansen i Umeå hadde hatt en spesielt stor betydning for hans arbeid i Afrika og internasjonalt.

Konferansen spilte dessuten en viktig rolle for de skandinaviske nasjonale ICOM-komiteene og deres betydning internasjonalt. Som nylig valgt sekretær for norsk-ICOM, fikk jeg i Umeå kontakt med mine kolleger fra Sverige

(Wille Brunk) og Danmark (Bjørn Sturup). Vi diskuterte behovet for nærmere kontakt, noe som førte til opprettelsen av samarbeidsorganet Nordisk-ICOM. Per-Uno Ågren, som i mellomtiden var blitt valgt som formann for Svensk-ICOM, tok initiativet til det første møtet i 1978. Luis Montreal, daværende ICOMs generalsekretær, deltok på møtene i Umeå, og dette bidro også til at den svenske tilstedsværrelse og innflytelse fikk betydelig plass i ICOMs internasjonale miljø i første halvdel av 1980-årene. Den svenske museums- og utstillingsekspertisen var anerkjent og brukt i mange internasjonale sammenhenger.

En av de mest interessante aspektene ved denne innflytelsen er å finne i Portugal, som på slutten av 1970- og begynnelsen av 1980-årene var preget av en omfattende demokratiseringspros-

Per-Uno Ågren på besøk i vikingelejr ved Ribe 1997.

Per-Uno Ågren på besøk på ARoS, Århus Kunstmuseum, 18. maj 2004.

Foto: Ole Strandgaard

14 ess, etter å hadde frigjort seg fra et meget langvarig diktaturstyre. En ny generasjon museologer arbeidet med å transformere det gamle museumssystemet, i form av en desentralisering med opprettelse av lokale museer rundt om i landet. Dette fenomenet ble påvirket av to ulike modeller. På den ene siden, de franske økomuseene; Hugues de Varine (se ovenfor), som var direktør for det franske kultursenter i Lisboa (1983–84), bidro sterkt til spredning av de franske erfaringene. På den andre siden, erfaringene fra Västerbotten; Per-Uno Ågren var som koordinator for UNESCO-misjonen i Portugal (1976–79) aktiv i museumsutviklingsprosjekter, og i årene som fulgte fikk Umeå ofte besøk av trofaste museumskolleger fra Portugal. Per-Uno Ågrens arbeid i Portugal har hatt stor betydning for mange personer og prosjekter. Det er noe jeg ofte har fått dokumentert under samtaler med portugisiske kolleger. Clara Camacho forteller om dette i siste nummer av *Nordisk Museologi* (Camacho 2004); hun var en av disse unge museologene som ble påvirket av de svenske modellene, og er idag en sentral person i reformen som pågår i det portugisiske museumssystemet. Maria do Ceu Baptista, nåværende kurator av samtidskunstsprosjekter, er et annet eksempel på disse viktige og langvarige kontakter mellom Portugal og Umeå (Baptista 2001).

"L'INGÉNU" BLIR

Da "*l'ingénu*" ble spurt om hvorfor han var kommet, svarte han at "*han egentlig ikke visste det, at han var nysjerrig, at han hadde hatt lyst til å se hvordan Frankrikes kyst så ut, og at han snart skulle reise tilbake til sitt eget land*" (fra Voltaire "*Le Huron ou l'ingénu*", min oversettelse). Det hører med historien at "*l'ingénu*" ikke dro men ble i det nye landet, av forskjellige årsaker. For min egen del, kan jeg godt tilstå at

en av årsakene til at jeg ble i Skandinavia, var den inspirasjonen jeg fikk i Umeå og de gode kontaktene jeg knyttet med Per-Uno Ågren og andre svenske kolleger.

BIBLIOGRAFI

- Baptista, Maria do Ceu. 2001. "Destruction can happen almost without noticing", *Nordisk Museologi* nr.1–2
- Bengtsson, Per. 1988. "Mot en öppen institution – om Riksställningars uppsökande verksamhet" i Gjestrum/Maure (ed), *Økomuseumsboka*, Tromsø
- Camacho, Clara. 2004 "The portuguese museums network". *Nordisk Museologi* nr. 1
- Gjestrum, John Aage og Maure, Marc (ed). 1988. *Økomuseumsboka – identitet, økologi, deltakelse*, Tromsø
- Hallinder, Annika. 1992. *Dokumentera för framtiden – om studiecirkelarbeidet i skelleftebygden*, Skellefteå
- Maure, Marc. 2000. "A la recherche de l'écomusée – la connexion scandinave", *Public et musées*, vol. 17–18. Paris
- Varine, Hugues de. 1988. "Skandinavias plass i ny museologi", i Gjestrum/Maure (ed), *Økomuseumsboka*, Tromsø
- Voltaire. *Le Huron ou l'ingénu, histoire véritable*. Først publisert i 1769
- Västerbottens Museums utstillinger <<http://www.vasterbottensmuseum.se/welcome.htm>>
- Ågren, Per-Uno. 1976. "On the preparation of a new exhibit in the regional museum of Västerbotten", *Museum* vol XXVIII
- Ågren, Per-Uno og Carlsson, Göran. 1982. *Utställningspråk – om utställningar för upplevelse och kunskap*. Stockholm

Marc Maure arbeider som frilanskonsulent med museumsutvikling og utstillingsproduksjon.

Marc Maure, Skarvaveien 95, 1350 Lommedalen, Norge
E-mail: museo@online.no